

POSTANOWIENIE

Dnia 13 stycznia 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mariusz Łodko (przewodniczący)

SSN Ewa Stefańska (sprawozdawca)

SSN Mariusz Załucki

w sprawie z powództwa Wspólnoty Miskaniowej N. przy ul. [...] w R.

przeciwko M. K.

o zapłatę,

na posiedzeniu niejawnym 13 stycznia 2023 r. w Izbie Cywilnej w Warszawie,

na skutek przedstawienia przez Sąd Rejonowy w Raciborzu

postanowieniem z 15 lipca 2022 r., sygn. akt I Cz 11/22,

zagadnienia prawnego:

„Czy w stanie prawnym ukształtowanym na mocy ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r., poz. 1469) dopuszczalne jest na skutek rozpoznania zażalenia, o którym mowa w art. 394[1a] § 1 k.p.c., wydanie przez inny skład sądu pierwszej instancji, na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. w zw. z art. 397 § 3 k.p.c., orzeczenia o treści „zmienić zaskarżone postanowienie przez jego uchylenie”, a w przypadku pozytywnej odpowiedzi na powyższe pytanie, czy orzeczenie to podlega uzasadnieniu z urzędu (art. 397 § 2 zd. 1 k.p.c.)?”

odmawia podjęcia uchwały.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 25 stycznia 2022 r. Sąd Rejonowy w Raciborzu w sprawie o zapłatę z powództwa Wspólnoty Mieszkaniowej N. przy ul. [...] w R. przeciwko M.K., zawiesił postępowanie na podstawie art. 177 § 1 pkt 6 w zw. art. 148 § 3

k.p.c. Następnie postanowieniem z 23 marca 2022 r. Sąd ten odrzucił wniosek pełnomocnika powódki o sporządzenie i doręczenie postanowienia z 25 stycznia 2022 r. z uzasadnieniem. Powódka wniosła zażalenie na to postanowienie, domagając się jego uchylenia i sporządzenia uzasadnienia postanowienia z 25 stycznia 2022 r. Przy rozpoznawaniu zażalenia Sąd Rejonowy w Raciborzu powziął poważne wątpliwości, w związku z czym postanowieniem z 15 lipca 2022 r. przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia następujące zagadnienie prawne:

„Czy w stanie prawnym ukształtowanym na mocy ustawy z 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r., poz. 1469) dopuszczalne jest na skutek rozpoznania zażalenia, o którym mowa w art. 394^{1a} § 1 k.p.c., wydanie przez inny skład sądu pierwszej instancji, na podstawie art. 386 § 1 w zw. z art. 397 § 3 k.p.c., orzeczenia o treści „zmienić zaskarżone postanowienie przez jego uchylenie”, a w przypadku pozytywnej odpowiedzi na powyższe pytanie, czy orzeczenie to podlega uzasadnieniu z urzędu (art. 397 § 2 zd. 1 k.p.c.)?”.

Uzasadniając wniosek o podjęcie przez Sąd Najwyższy uchwały w tym przedmiocie, Sąd rozpoznający zażalenie stwierdził, że w stanie prawnym ukształtowanym na mocy ustawy z 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r., poz. 1469) w orzecznictwie sądów drugiej instancji pojawiła się linia orzecnicza (zob. orzeczenia Sądu Okręgowego w Rybniku wydane w sprawach II Cz 63/20, II Cz 129/20, II Cz 131/20, II Cz 161/21), zgodnie z którą orzeczenia kończące lub wstrzymujące postępowanie wydane przez sąd pierwszej instancji, w razie ich skutecznego zaskarżenia zażaleniem, są „zmieniane przez ich uchylenie” bez dodatkowego wyrzeczenia, a uzasadnienia tych orzeczeń są sporządzane na wniosek stron. Motywy takiego ukształtowania sentencji orzeczeń oraz przyjęcie zasady, że uzasadnienia takich orzeczeń są sporządzane na wniosek strony, nie są Sądowi pytającemu znane.

Jednocześnie Sąd Rejonowy podniósł, że część sądów drugiej instancji oraz innych składów sądów pierwszej instancji orzeka w takich sprawach na zasadach

wypracowanych przed wejściem w życie wspomnianej ustawy nowelizującej, tj. uchyla zaskarżone rozstrzygnięcie bez dalszego wyrzeczenia, sporządzając z urzędu uzasadnienie orzeczenia. Według tego drugiego stanowiska sentencje orzeczeń sądów drugiej instancji oraz innych składów sądu pierwszej instancji zmieniające zaskarżone orzeczenia zarezerwowane są dla rozstrzygnięć merytorycznych (reformatoryjnych, np. zmiana rozstrzygnięcia o kosztach procesu, zmiana rozstrzygnięcia o wynagrodzeniu biegłego). Sąd Rejonowy wskazał zarazem, że w stanie prawnym sprzed wejścia w życie nowelizacji pojawiały się pojedyncze rozstrzygnięcia sądów drugiej instancji, którymi zmieniano zaskarżone orzeczenia przez ich uchylenie. Rozstrzygnięcia te pozbawione były szerszego wymiaru praktycznego, albowiem uzasadnienia tych orzeczeń były sporządzane z urzędu w oparciu o obowiązujący wówczas art. 397 § 1¹ k.p.c.

Sąd Rejonowy zauważył, że sposoby kształtowania orzeczenia sądu drugiej instancji lub innego składu sądu pierwszej instancji zapadłego na skutek rozpoznania zażalenia, nie zostały powszechnie omówione w piśmiennictwie prawniczym. Z dostępnych wypowiedzi doktryny wynika, że orzeczenie sądu drugiej instancji lub innego składu sądu pierwszej instancji, którym uchylono zaskarżone orzeczenie sądu pierwszej instancji, w którym błędnie przyjęto, że istnieje przeszkoda w podejmowaniu czynności procesowych lub w rozpoznaniu sprawy, ma charakter orzeczenia zmieniającego. Jednakże sentencja takiego orzeczenia powinna zostać ograniczona do uchylenia zaskarżonego orzeczenia bez dalszego wyrzeczenia. Uzasadnienie takiego orzeczenia winno zostać sporządzone z urzędu, albowiem na wniosek podlegają uzasadnieniu jedynie orzeczenia, którymi oddalono lub zmieniono zaskarżone postanowienie (art. 397 § 2 k.p.c.).

W ocenie Sądu Rejonowego, w kontekście wypowiedzi piśmiennictwa prawniczego o zmieniającej funkcji orzeczenia uchylającego rozstrzygnięcie sądu pierwszej instancji, które kończy lub wstrzymuje dalszy tok postępowania, w sprawie zachodzą poważne wątpliwości co do prawidłowego sformułowania sentencji orzeczenia oraz czy orzeczenie powinno z urzędu zostać sporządzone z uzasadnieniem. Sąd Rejonowy wskazał, że skoro w świetle poglądów zawartych w piśmiennictwie orzeczenie ma funkcję zmieniającą, to może być zasadne stanowisko, przyjmowane przez niektóre sądy drugiej instancji, że orzeczenie

należy w oparciu o art. 386 § 1 w zw. z art. 397 § 3 k.p.c. traktować jako orzeczenie zmieniające i w związku z tym należy w sentencji orzeczenia podkreślić tę jego funkcję poprzez odpowiednie ukształtowanie sentencji orzeczenia („zmienić zaskarżone postanowienie przez jego uchylenie”). Takie orzeczenie zgodnie z art. 397 § 2 zd. 2 k.p.c. podlega uzasadnieniu na wniosek strony.

Sąd Rejonowy zauważył przy tym, że takie stanowisko jest zasadniczo sprzeczne z praktyką kształtowania orzeczeń sądów drugiej instancji, która obowiązywała w poprzednim stanie prawnym. Ukształtowanie orzeczenia jako zmieniającego i przyjęcie, że podlega ono uzasadnieniu na wniosek strony, niejednokrotnie pozbawia sąd pierwszej instancji możliwości zapoznania się z motywami wyeliminowania z obrotu błędnego rozstrzygnięcia. Powyższe często znacząco utrudnia nadanie prawidłowego biegu postępowaniu, co skłania sądy pierwszej instancji do zwracania się z prośbą o sporządzenie zasadniczych motywów rozstrzygnięcia lub uzasadnienia orzeczenia przez sąd drugiej instancji. W ocenie Sądu Rejonowego, przykładem obrazującym trudności w odtworzeniu sfery motywacyjnej sądu drugiej instancji jest zmiana przez uchylenie zarządzenia o zwrocie pozwu (wniosku) wskutek nieusunięcia braków formalnych pisma. W takim przypadku sama treść uzasadnienia zażalenia może nie być wystarczająca do ustalenia przyczyny wyeliminowania z obrotu prawnego zaskarżonego zarządzenia.

Sąd Rejonowy zauważył, że ukształtowanie orzeczenia wydanego na skutek zażalenia na postanowienie, które kończy lub wstrzymuje dalszy tok postępowania, jako orzeczenia zmieniającego, zasadniczo przyczynia się do przyspieszenia postępowania zażaleniowego. Z drugiej strony w znacznej ilości spraw utrudnia nadanie im prawidłowego dalszego biegu przez sąd pierwszej instancji. Sąd pytający zauważył, że w ramach przedstawionego zagadnienia powstaje trudny do rozstrzygnięcia konflikt pomiędzy szybkością, a przejrzystością postępowania zażaleniowego. Z uwagi na kształtującą się linię orzeczniczą niektórych sądów drugiej instancji oraz, jak się wydaje, sprzeczne z nią wypowiedzi piśmiennictwa prawniczego, Sąd Rejonowy doszedł do przekonania, że nie jest w stanie samodzielnie rozstrzygnąć przedstawionego w pytaniu zagadnienia prawnego, które budzi poważne wątpliwości. Mając na uwadze powyższe Sąd Rejonowy,

na podstawie art. 390 § 1 w zw. z art. 397 § 3 k.p.c., przedstawił Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne jak na wstępie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 390 § 1 zd. 1 w zw. z art. 397 § 3 k.p.c., jeżeli przy rozpoznawaniu apelacji (zażalenia) powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, sąd może przedstawić to zagadnienie do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu. Instytucja pytań prawnych, prowadząca do związania sądów niższych instancji w danej sprawie poglądem Sądu Najwyższego zawartym w podjętej uchwale, jest wyjątkiem od konstytucyjnej zasady podległości sędziów tylko Konstytucji RP oraz ustawom (art. 178 ust. 1 Konstytucji RP). Powołany przepis powinien być zatem wykładany w sposób jak najbardziej ścisły, bez odwoływania się do argumentów o charakterze celowościowym lub użytkowym (por. uchwała składu 7 sędziów SN z 30 marca 1999 r., III CZP 62/98 i postanowienie SN z 13 maja 2022 r., III CZP 68/22). W szczególności instytucja zagadnień prawnych nie może być wykorzystywana do przerzucenia na Sąd Najwyższy decyzji jurysdykcyjnej obciążającej sąd orzekający (por. postanowienia SN: z 18 lutego 2021 r., III CZP 13/20 i z 25 stycznia 2022 r., III CZP 72/22).

Ustawodawca, przyznając sądowi drugiej instancji uprawnienie do przedstawienia Sądowi Najwyższemu zagadnienia prawnego na podstawie art. 390 § 1 k.p.c., uzależnił skuteczność skorzystania z niego od wystąpienia w sprawie poważnych wątpliwości prawnych oraz niezbędności oczekiwanej odpowiedzi do rozstrzygnięcia sprawy (por. postanowienia SN: z 11 maja 2010 r., II PZP 4/10 i z 16 listopada 2021 r., III CZP 75/20). Przy tym, zagadnienie prawne przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia nie może sprowadzać się do pytania o sposób rozstrzygnięcia sprawy, musi mieć ono charakter abstrakcyjny i budzić rzeczywiście poważne wątpliwości (por. postanowienia SN: z 10 maja 2007 r., III UZP 1/07, z 20 maja 2005 r., III CZP 14/05, z 29 października 2009 r., III CZP 74/09, z 27 listopada 2003 r., III CZP 78/03, z 4 grudnia 2009 r., III CZP 101/09, z 9 kwietnia 2010 r., III CZP 17/2010 i z 9 lipca 2009 r., III CZP 38/09).

Uzasadniając potrzebę zwrócenia się do Sądu Najwyższego z pytaniem prawnym, Sąd Rejonowy w Raciborzu ograniczył się do wskazania, że

„w orzecznictwie sądów drugiej instancji pojawiła się linia orzecnicza (np. orzeczenia Sądu Okręgowego w Rybniku wydane w sprawach II Cz 63/20, II Cz 129/20, II Cz 131/20, II Cz 161/21), zgodnie z którą orzeczenia kończące lub wstrzymujące postępowanie, wydane przez sąd pierwszej instancji, w razie ich skutecznego zaskarżenia zażaleniem, są »zmieniane przez ich uchylenie« bez dodatkowego wyrzeczenia, a uzasadnienia tych orzeczeń są sporządzane na wniosek stron.” Sąd pytający nie przedstawił jednak żadnej argumentacji uzasadniającej takie stanowisko i stwierdził, że "motywy takiego ukształtowania sentencji orzeczeń oraz przyjęcie zasady, że uzasadnienia takich orzeczeń są sporządzane na wniosek strony, nie są tutejszemu sądowi znane." Sąd zacytował też dwa stanowiska prezentowane w doktrynie. Nie wykazał natomiast, że występują w tej kwestii poważne wątpliwości, nie przedstawił też własnej propozycji rozstrzygnięcia zagadnienia ze stosownym wywodem prawnym uzasadniającym zaproponowane rozwiązanie.

Ocena, czy zachodzi potrzeba rozstrzygnięcia przez Sąd Najwyższy zagadnienia prawnego, wymaga uprzedniego wstępnego rozważenia zarzutów podniesionych w środku odwoławczym oraz możliwych kierunków rozstrzygnięcia sprawy w zależności od sposobu rozwikłania poważnych wątpliwości leżących u podłoża tego zagadnienia. Gdyby sąd pytający nie miał obowiązku wstępnego rozważenia zarzutów apelacyjnych (zażaleń) pod kątem celowości pytania prawnego, musiałby tego dokonać Sąd Najwyższy, a to nie mieści się w jego ustawowej roli określonej w art. 390 k.p.c. (zob. postanowienia SN: z 30 marca 2011 r., III CZP 1/11, z 18 marca 2010 r., II PZP 2/10, z 14 marca 2014 r., III CZP 132/13 i z 20 stycznia 2022 r., III CZP 15/22). W niniejszej sprawie Sąd Rejonowy nie dokonał takiej analizy, natomiast przedstawione przez niego pytanie ma charakter techniczny, dotyczący sposobu sformułowania orzeczenia, a także kwestii zasad sporządzania uzasadnienia takiego postanowienia. Nie zachodzą więc przesłanki udzielenia przez Sąd Najwyższy odpowiedzi na przedstawione zagadnienie prawne.

Jedynie ubocznie należy wskazać, że w art. 394^{1a} k.p.c. uregulowane zostało zażalenie niedewolutywne (tzw. zażalenie poziome). Brak dewolutywności, oznacza, że rozpoznanie zażalenia następuje nie przez sąd wyższego rzędu, lecz

przez inny skład tego samego sądu, który wydał zaskarżone postanowienie. Ustawodawca nie wprowadził przepisów szczególnych regulujących postępowanie toczące się po wniesieniu takiego zażalenia. W art. 394^{1a} § 2 k.p.c. określił jedynie, że w postępowaniu toczącym się na skutek zażalenia, o którym mowa w § 1, przepisy art. 394 § 2 i 3 oraz art. 395-397 k.p.c. stosuje się odpowiednio. Odesłał zatem do odpowiedniego stosowania przepisów o zażaleniu dewolutywnym. Oznacza to, że odpowiednie zastosowanie w tym postępowaniu mają przepisy dotyczące zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji wnoszonego do sądu drugiej instancji (m.in. przepisy regulujące zasady uzasadniania postanowień wydanych wskutek rozpoznania zażalenia).

Sąd rozstrzyga zażalenie w formie postanowienia. Nie odnosi się w nim do *meritum* sporu w sprawie, w której wniesiono zażalenie, lecz jego rozpoznanie wiąże się z konkretyzacją norm prawa procesowego. Uwzględnienie zażalenia wiąże się bądź z uchyleniem zaskarżonego postanowienia, bądź z uchyleniem postanowienia i koniecznością rozpoznania sprawy na nowo. Postępowanie zażaleniowe ma charakter reformatoryjny, gdyż - co do zasady - sąd zażaleniowy definitywnie rozstrzyga o zasadności zażalenia. Jeżeli nie ma podstaw do uwzględnienia zażalenia, sąd najczęściej – na podstawie art. 386 § 1 w zw. z art. 397 § 2 k.p.c. – wydaje orzeczenie reformatoryjne uchylające zaskarżone postanowienie. Nie mamy wówczas do czynienia z ponownym, lecz w istocie z dalszym rozpoznaniem sprawy. Uwzględnienie zażalenia jest na ogół równoznaczne z ostatecznym przesądzeniem kwestionowanego rozstrzygnięcia (tak: T. Zembrzuski, Reformatoryjny czy kasatoryjny system rozpoznania w: System Prawa Procesowego Cywilnego. Tom III. Środki zaskarżenia, red. T. Ereciński, J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 488).

W piśmiennictwie wyrażono także pogląd, że ze względu na odformalizowanie postępowania zażaleniowego i postulat jego szybkości, w razie stwierdzenia zasadności zażalenia, postanowienie sądu drugiej instancji powinno mieć z reguły charakter orzeczenia reformatoryjnego, a więc zmieniającego zaskarżone postanowienie (art. 386 § 1 i art. 397 § 2 k.p.c.). Charakter taki ma również orzeczenie, w którym sąd drugiej instancji uchyla zaskarżone postanowienie (np. w przedmiocie cofnięcia zwolnienia od kosztów sądowych), lecz

nie przekazuje sprawy sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania (tak: B. Bładowski, *Pisma sądowe w sprawach cywilnych*, Warszawa 2012, s. 260). Podobnie uważa K. Ziemianin, według którego charakter merytoryczny ma także niekiedy wydane przez sąd odwoławczy postanowienie o uchyleniu postanowienia sądu pierwszej instancji. Dotyczy to jednak wyłącznie sytuacji, gdy nie zachodzi potrzeba ponownego rozpoznania sprawy w uchylonym zakresie, na przykład w przypadku uchylenia postanowienia o odrzuceniu pozwu. Samo uchylenie takiego postanowienia skutkuje bowiem jego usunięciem, a co za tym idzie prowadzi do faktycznej zmiany toku postępowania (tak: K. Ziemianin, *Rozstrzygnięcia sądu zażaleniowego*, w: *Rozstrzygnięcia sądowe w postępowaniu cywilnym*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2021, s. 216).

M. Romańska zaś wskazuje, że ustawodawca nie uregulował samodzielnie zasad orzekania sądu w postępowaniu zażaleniowym, a zatem muszą być one odtworzone, gdy chodzi o sądy pierwszej i drugiej instancji, z art. 385 i 386 oraz art. 386 § 3 w zw. z art. 397 § 3 k.p.c. Wynika z nich, że jeżeli zażalenie jest zasadne, to sąd zmienia zaskarżone postanowienia i wydaje inne orzeczenie w kwestii nim rozstrzygniętej. Funkcję orzeczenia zmieniającego zaskarżone postanowienie spełnia też – inaczej niż w postępowaniu apelacyjnym i kasacyjnym – postanowienie o jego uchyleniu, bez żadnego innego wyrzeczenia. Jest ono wydawane wtedy, gdy sąd rozpoznający zażalenie stwierdzi, że sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, błędnie przyjął, iż istnieje jakaś przeszkoda w podejmowaniu czynności procesowych lub w rozpoznaniu sprawy (czego wyrazem jest np. odrzucenie pozwu, zawieszenie postępowania, odrzucenie apelacji, skargi kasacyjnej). W tych przypadkach uchylenie zaskarżonego postanowienia ma to samo znaczenie co jego zmiana. Merytoryczny charakter postępowania zażaleniowego, tak samo jak apelacyjnego, sprawia, że regułą powinno być wydawanie w nim orzeczeń merytorycznych (reformatoryjnych), do których zaliczają się zarówno wskazane wyżej oddalenie zażalenia, jak i zmiana zaskarżonego postanowienia (tak: M. Romańska, *Komentarz do art. 397 w: Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*. Tom I, red. T. Zembruski, Warszawa 2020, s. 933).

Aprobując przedstawione wyżej jednolite stanowisko przedstawicieli doktryny, należy przyjąć, że nieuzasadnione jest po rozpoznaniu zażalenia, o którym mowa w art. 394^{1a} § 1 k.p.c., wydanie przez inny skład sądu pierwszej instancji, na podstawie art. 386 § 1 w zw. z art. 397 § 3 k.p.c., orzeczenia o treści „zmienić zaskarżone postanowienie przez jego uchylenie”. Orzeczenie uchylające zaskarżone postanowienia i niezawierające innego wyrzeczenia w istocie jest orzeczeniem zmieniającym to postanowienie. Wobec tego bezprzedmiotowa jest kwestia czy orzeczenie to podlegałoby uzasadnieniu z urzędu.

Z tych względów Sąd Najwyższy odmówił podjęcia uchwały.

(r.g.)

[ał]